

Заглавие документа	Катэгорыя аб'ектнасці як аснова аналізу тапонімаў / А. І. Копач // Вестник МГЛУ. Серия 1. Филология. № 3 (88). 2017. – С. 85–93.
Авторы	Копач А.І.
Тема	Мовазанаўства
Дата публікацыі	2017
Анотацыя	В статье доказывається важность учета денотативных характеристик топонимов в научном исследовании. Автор показывает недостаточность ограничения роли топонимов номинативной функцией, преувеличенный интерес в топонимике к структурному словообразованию и интерпретации единичных признаков, лежащих в основе топонимов. В попытке представить топоним как целостную единицу, в которой одинаково важны оба элемента в их взаимосвязи автор представляет доказательства обоснованности игнорирования категории объектности при анализе естественной номинации, привлекая в качестве аргументов мнения авторитетных философов, логиков, семиотиков и психологов.

Да з'яўлення анамастыкі ўласныя імёны вывучаліся ў межах анамастылогіі [1, с. 27], якая разглядае моўныя спосабы перадачы значэнняў пэўнай прадметнай вобласці. Прымяненне анамастылагічнага падыходу да імёнаў ніколі не аспрэчвалася лінгвістамі, бо імёны ўласныя традыцыйна лічыліся аднафункцыянальнымі: іх функцыя ў маўленні звычайна вызначаецца як намінацыйная [2, с. 345 і інш.]. З «абвінавачванняў», якія можна прад'явіць да такога спосабу вывучэння тапаніміі, самым «цяжкім» з'яўляецца той факт, што, абапіраючыся на словах на анамастылагізм, на шлях ад значэння / функцыі

моўнага элемента да сродкаў яго выражэння, ён не пайшоў далей прыняцця ідэі анамастычных і тапанімных палёў у якасці зыходнага пункта даследавання.

У традыцыйных працах аб геаграфічных імёнах усякая тапанімная падсістэма разглядаецца альбо «на агульных падставах» з іншымі падсістэмамі (Н.Р. Якубук (Смаль), В.У. Міцкевіч і інш.), альбо сама па сабе (В.М. Емельяновіч, А.А. Іванова, Г.М. Мезенка і інш.) – але заўсёды на аднолькавых, словаўтваральных прынцыпах. Аднясенне да таго ці іншага віду аб’ектаў (тапанімнаму полю) звычайна фіксуецца хутчэй «для парадку», чым дзеля пошуку заканамернасцей. Выяўляюцца семантычная мадэль і словаўтваральны ланцужок, а па апошнім дэрывацыйным кроку вызначаецца моўны сродак, які пераводзіць апелятыў у тапонім пэўнага класа, – на гэтым даследаванні спыняецца. Словаўтваральная структура тапоніма пры такім вывучэнні абапіраецца на іншую адзінку лексічнай сістэмы, што зачыкае тапаніміку ў сабе, пазбаўляючы яе сувязей з прадметным радам. Калі супастаўленне вынікаў аналізу розных падсістэм онімаў паміж сабой праводзіліся [3; 4], то яны не выходзілі за рамкі чыстай апісальнасці. Інакш кажучы, для «мовы ў сабе і для сябе» аб’якава, да якога з тапанімных палёў адносяцца адзінкі. Мова ў такім разе бесстаронняя, а онімы роўныя па статусе.

Тым не менш, уласнымі імёнамі карыстаецца чалавек. Лагічна выказаць здагадку, што ён ставіцца па-рознаму да розных аб’ектаў свету. Значыць, імёны кожнай канкрэтнай падсістэмы павінны характарызавацца асаблівасцямі, якія ўнутрана ўласцівы дадзенаму віду аб’ектаў з прычыны яго дамоўнага проціпастаўлення ў свядомасці чалавека іншым відам і катэгорыям аб’ектаў і, як вынік гэтага, некаторай ацэнкі суб’ектам гэтага віду ў параўнанні з іншымі. Па словах Э. Гусэрыя, «у сабе існы прадмет ніколі не бывае такім, каб свядомасць і “я” свядомасці не мелі да яго дачынення» [5, с. 15–16].

Звярнуўшыся да дадзеных логікі і псіхалогіі, настойлівых указанняў філасофіі, семіётыкі і псіхалогіі, мовазнаўства пагадзілася паступіцца тэзісам пра моўны іманентызм і паспрабавала ўбачыць за лінгвістычнымі знакамі не толькі азначаючае і азначальнае, але таксама злучальнае зв’язно – інтэнцыю

суб'екта, які жыве ў свеце аб'ектаў. Анамастыка прыйшла да разумення важнасці ўліку ролі суб'екта дзейнасці пазней астатніх раздзелаў навукі аб мове [6, с. 40], негледзячы на тое, што ўдзел свядомасці пры выкарыстанні ўласных імёнаў – факт, які даўно адзначаўся навукоўцамі [7, с. 71–72; 8, с. 63].

З пранікненнем у анамастыку антрапацэнтрычнай парадыгмы цікавасць да вынікаў працы свядомасці суб'екта падчас намінацыі павялічваецца, але тычыцца яна, у асноўным, як і раней, інтэрпрэтацыі прымет, якія характарызуюць становішча аб'екта ў адносінах да чалавека ў прасторы і прадстаўленні суб'екта аб прасторы ў пэўнай культурнай традыцыі. Улік этнакультурнай своеасаблівасці элементаў тапоніма спалучаецца з практычна поўнай адмовай ад характарыстыкі не менш важных па сваёй функцыянальнай ролі ў імені класіфікатараў (суфіксальныя фарманты, географічныя апелятывы ў састаўных імёнах), якія ў тапаніміі фіксуюць аб'ектны статус свайго рэферэнта.

Роля катэгорыі аб'ектнасці з прычыны большай цікавасці лінгвістаў да індывідуалізуючай функцыі імёнаў на сучасным этапе аказалася праігнараванай і мае патрэбу ў рэабілітацыі. Важнасць паказчыкаў аб'ектнага статусу пры змястоўным аналізе пацвярджаюць навукоўцы па-за межамі лінгвістыкі.

Філасофія. Філасофскае абгрунтаванне ролі аб'екта ў жыцці суб'екта ўтрымліваецца ў працах аўтара філасофскага тэзіса «Назад, да саміх рэчаў!» Э. Гусэрля. Ён выключыў абавязковасць апоры пазнання толькі на знешні досвед, звязаны з успрыманнем асобных уласцівасцей і якасцей навакольнага свету ў навуковым пошуку і нізвядзенне ролі суб'екта да роўнага статусу з прыроднымі аб'ектамі. Гэта справядліва, бо чалавечы вопыт уключае ў сябе не толькі магчымасць непасрэднага ўспрымання прымет, што прыходзяць у мозг ад аналізатараў, але таксама здольнасць стварэння паняццяў і аперавання меркаваннямі пра іх. Пра гэта ж пісаў яго сучаснік Ч.С. Пірс: мы здольныя выявіць структуры свядомасці чалавека без звароту да пачуццяў, бо «мы заўсёды забываем падрабязнасці перш, чым агульныя ўласцівасці» [9, с. 40].

Па гэтых прычынах падтрымкі ў сістэме Э. Гусэрля не атрымала эмпірычная фактычнасць і канкрэтна-гістарычны падыход: «рацыянальнасць,

якую ажыццяўляе факт, разыходзіцца з той, якую патрабуе сутнасць» [5, с. 40]. Нямецкі навуковец бачыць выратаванне ў лагічных законах, якія не павінны залежаць ад «рэальнага». Суб'ект адкрывае законы ў сабе ў якасці чыстых сутнасцей, якія папярэднічаюць ўсякаму псіхічнаму акту і «кіруюць» імі, тым самым надаючы ім форму, структуру. Сугучныя думкі знаходзім у Ч.С. Пірса: «... існуюць псіхалагічныя станы, якія папярэднічаюць нашаму назіранню фактаў» [9, с. 301]. Э. Гусэрль шукае ў свядомасці інварыянтныя характарыстыкі, якія робяць магчымым ўспрыманне цэласных аб'ектаў чалавекам. На яго думку, важна ўбачыць тое, якім чынам гэтыя аб'екты спазнаюцца суб'ектам і адзначыць сувязі, якія звязваюць спосабы ўспрымання розных спазнаных бакоў аднаго аб'екта ў адзіны вобраз. Тым самым свядомасць чалавека (а не прырода) становіцца «першаасновай» навуковага падыходу. Прытрымліванне феноменалагічнай ўсталёўцы прынцыпова адрозніваецца ад пошуку бачных «выпадковых» прымет тым, што яна «нацэлена не на ўспрыманне вядомых і выяўленне яшчэ невядомых уласцівасцей або функцый прадмета, але на сам працэс ўспрымання як працэс фарміравання пэўнага спектру значэнняў, заўважных у прадмеце» [10, с. 331].

У пераламленні на сістэму імёнаў гэта азначае, што пры ўсёй шматлікасці навуковых падыходаў да паняццйнага складніка онімаў, іх варта разглядаць як паўнаwartасныя словы мовы, а таму не абмяжоўвацца канстатацыяй толькі бачнага ведання (прымет), а паспрабаваць выявіць стабільныя структуры захавання вопыту. Пра важнасць выяўлення іншага ў параўнанні з апелятывамі тыпу абагульнення ў онімах таксама казаў С.Д. Канцэльсон [11, с. 10].

Пры гэтым няма падстаў казаць пра адзіны для ўсіх імёнаў тып абагульнення, бо дэнатат здольны паварочвацца да нас рознымі бакамі і фіксаваць розныя схемы вопыту суб'екта. Меркаванне пра адсутнасць абавязковасці поўнага збавення ад старых схем вопыту суб'екта і замены іх новымі ў рамках даследавання семіётыкі культуры агучваў Ю.М. Лотман: «Культурная памяць як творчы механізм не толькі панхронна, але супрацьстаіць часу. Яна захоўвае мінулае як існуючае. З пункту гледжання

памяці мінулае не прайшло» [12, с. 201]. Усё тое багацце зместу, якое першапачаткова закладзена ў імёнах, не можа не падвяргацца катэгарызацыі, прывядзенню вопыту да стандартных агульнавядомых узораў успрымання. І кожны новы і правераны часам ўзор застаецца з чалавекам пэўнай культуры ў якасці з аднаго боку схемы семантычнага вопыту, своеасаблівай «мернай шклянкі» для новых аб'ектаў намінацыі, а з другога – структурнай мадэллю, «формай для выпечкі» новых імёнаў.

Семіётыка. Яшчэ класік семіётыкі Ч.У. Морыс не без падстаў меркаваў, што «кожным прасторавым адносінам паміж знакамі адпавядаюць некаторыя адносіны паміж аб'ектамі, пазначанымі гэтымі знакамі. Усе гэтыя асаблівасці не толькі можна, але трэба прааналізаваць спецыяльна» [13, с. 60]. Прыцягненне семіётыкі як навукі аб найбольш агульных законах стварэння і функцыянавання знакаў да апрацоўкі тапонімаў дазваляе выйсці за рамкі моўнай сістэмы з яе разуменнем геаграфічнага імені як толькі спалучэння тапаасновы і тапафарманта. Дзеля справядлівасці варта адзначыць, што спачатку прадстаўнікі семіётыкі, якія працавалі з назвамі найбольш буйных і вядомых аб'ектаў, разглядалі іх як знакі-індэксы, якія не ўтрымліваюць умоўных кампанентаў значэння і застаюцца аднолькавымі незалежна ад статусу аб'ектаў і ўмоў іх існавання [9, с. 243; 12, с. 62]. Лінгвісты заставаліся вернымі ідэям Ф. дэ Сасюра і згадвалі пра тэндэнцыю да страты матываванасці, г. зн. сімвалічнасці ў тапонімах. Відавочнасць сцвярджэння стваральніка сучаснай семіётыкі пра тое, што «сімвалы існуюць выключна на падставе звычак, якія, з'яўляючыся ўжо пэўным чынам сфармаванымі, не даюць нам магчымасці назірання нават адносна саміх сябе» [9, с. 223] прывяло ў канчатковым выніку да пошуку заканамернасцей экстралінгвістычнага, ментальнага характару ў такім, здавалася б, адназначным семантычна рэдукаваным матэрыяле.

Гэтаму паспрыялі дзве прычыны: (1) натуральны перанос цікавасці тапанімістаў з імёнаў анамастычнага ядра, якія страчваюць унутраную форму, да онімаў перыферыі, менш схільнай да «часовай эрозіі»; (2) разварот навукі ад традыцыйных апісанняў да міждысцыплінарных тлумачэнняў.

Кагнітыўная навука, напрыклад, бачыць у такім развароце магчымасць паглядзець на імя як на знак іканічны, які адлюстроўвае перайначванні сэнсу імені ў залежнасці ад становішча чалавека ў прасторы, а таксама накіраваны на аналіз суаднесенасці трансфармацый, якія адбываюцца ў структуры знака, са статусам і значнасцю аб'екта для чалавека. Натуральна, што падобныя трансфармацыі можна заўважыць пры параўнанні з аднаго боку аб'ектаў рознай прыроды, а з другога – імёнаў, якімі гэтыя аб'екты абазначаюцца ў мове.

Суаднесенасць элементаў імёнаў і відаў аб'ектаў, якія гэтыя элементы абазначаюць [14, с. 100–101] дае падставу пацвердзіць меркаванне Ч.С. Пірса пра тое, што «кропчай, ад якой бярэ пачатак усякае лагічнае разважанне, з'яўляюцца не пачуццёвыя ўражанні, але аб'екты ўспрымання» [9, с. 298].

Такім чынам, чалавек спачатку аналізуе не прыметы, а аб'екты. У тапаніміцы гэта даказваецца тым, што ў большасці выпадкаў уласныя імёны з'яўляюцца субстантывамі. У славянскай «сінтэтычнай» тапаніміі гэта заўважаецца асабліва добра, бо субстантыватар звычайна згортваецца ў афікс. Вельмі невялікая колькасць адзінак прадстаўлена ў форме прыметніка, ды і тыя часцей фіксуюцца побач з неэліптаванымі тапанімічнымі спалучэннямі, г. зн. у прынцыпе геаграфічны апелятыў маецца на ўвазе. Тапанімісты і анамасіёлагі таксама сведчаць: шлях намінацыі ляжыць ад апісальных канструкцый да аднаслоўных адзінак [15, с. 94 і інш.].

Псіхалогія. Не меншую цікавасць да аб'екта і эвалюцыі яго разумення суб'ектам праяўляюць псіхолагі (Л.С. Выгоцкі, А.М. Лявонцьеў і інш.). Так, па словах Б.М. Велічкоўскага, «недахоп большасці нейрафізіялагічных мадэляў распазнання <аб'ектаў> складаецца ў тым, што яны аднабакова падкрэсліваюць геаметрычныя прыметы канфігурацыі, ігнаруючы прадметны кантэкст» [16, с. 222-223]. Кажучы аб чалавечым успрыманні, псіхолагі аднадушны ў тым, што прыметы, выдзеленыя ў прадмеце, з'яўляюцца выпадковымі і толькі ўзятая разам здольны служыць выпрацоўцы паняццяў [8, с. 62; 17, с. 204]. Гэта тлумачыцца натуральным працэсам забывання вобразу, які паслужыў асновай для азначэння: «Розніца паміж словамі ... цалкам зводзіцца да ўзроставых

адрозненняў» [17, с. 204]. Сумнеўнай пры такой трактоўцы асноўнага элемента імені выглядае важнасць вывучэння матывавальных асноў імёнаў саміх па сабе, бо тое, што для лінгвіста ў сэнсе функцыянальным аказваецца самым істотным, у псіхалогіі ўспрымання трактуецца як выпадковасць.

Блізка меркаваннем філосафаў аб магчымасці «вывесці за дужкі» паказчыкі органаў пачуццяў пазіцыя псіхолога Л.С. Выгоцкага пра тое, што «ў гнасеалагічным аналізе мы павінны строга супрацьпастаўляць адчуванне і аб'ект» [18, с. 139]. Калі заставацца на ўзроўні адчуванняў (асобных прымет), можна атрымаць сукупнасць уласцівасцей аб'екта, але не атрымаць яго цэласнага адлюстравання. Па словах А. Пуанкарэ, «той тыповы спосаб, па якім упарадкоўваюцца гэтыя клеткі і які спараджае адзінства індывіда, ці не ёсць таксама рэальнасць значна больш цікавая, чым рэальнасць асобных элементаў, і ці стаў бы думаць якой-небудзь натураліст, што ён досыць ведае слана, калі б ён заўсёды вывучаў яго толькі пад мікраскопам?» [19, с. 213]. Усведамленне цэласнага аб'екта дазваляе нам аднесці яго да пэўнага класа.

Цікавасць да аб'ектнага успрымання праяўляецца і ў адносінах да яго магчымага развіцця. Відавочна, што пазнавальная дзейнасць суб'екта можа быць як больш шырокай, накіраванай на пашырэнне круга намініраваных аб'ектаў, так і больш глыбокай, пранікальнай у сутнасць рэчы або з'явы. Калі ў першым выпадку мы здольны зафіксаваць розныя аб'екты, то ў другім – выявіць якасці аднаго аб'екта. Пры гэтым пошук «у глыбіню» аказваецца доўгім: «калі ўлічыць, што дэтальнае прадметнае ўспрыманне ўяўляе сабой адносна павольны працэс, які патрабуе (як правіла, пасля першапачатковай прасторавай лакалізацыі) удзелу факальнай увагі, то «“агульны сэнс”, відавочна, можа вылучацца адначасова ці нават раней, чым большасць геаметрычных прымет» [16, с. 227]. Перш чым адзначаць рысы аб'екта, на думку псіхологаў, трэба зафіксаваць яго як цэласны, а не як біном складнікаў.

Для характарыстыкі ўспрымання цэласных аб'ектаў мясцовасці варта ўзгадаць спосаб вылучэння адзінак дзейнасці ў супрацьвагу спалучэнню элементаў, прапанаваны Л.С. Выгоцкім і дастасаваны да тапаніміі аўтарам

артыкула [14, с. 98]. Адзінка ў адрозненне ад элемента мае сінтэтычную структуру, якая дазваляе ёй у гатовым выглядзе выконваць сваю функцыянальную ролю. Мадэляў такіх адзінак, па нашых падліках, усяго 4.

Каб вылучыць першую (1), даследчык пачынае з самых невялікіх фармальна і зместава кампанентаў, якія здольны выконваць ролю ўласнага імені. Звычайна гэта географічныя апелятывы кшталту бел. *рака, возера, балота, ручай*; свк. *rieka, jazero, močiar, potok* і г.д. Яны дазваляюць правільна класіфікаваць аб'ект і нярэдка сустракаюцца ва ўласных імёнах аб'ектаў без асаблівых індывідуалізуючых паказчыкаў (асабліва сярод назваў невялікіх аб'ектаў): амер. *the Island* 'востраў', *the Lagoon* 'возера', *the Butte* 'гара'; бел. *Возера, Горы, Балота, Рака*; славацк. *Potok* 'рака', *Hať* 'гаць', *Močar* 'балота' і г.д. Такі класіфікуючы кампанент не страчваецца і ў іншых імёнах, аднак здольны трансфармавацца – і гэтаму ёсць натуральныя тлумачэнні.

Рэальная індывідуалізацыя павінна закранаць абсалютную большасць тапонімаў, бо яны менавіта для гэтага створаны: амер. *Big Swamp, McCaslin Marsh, Bear Rock Swamp*; бел. *Чорная рака, Скачальскае возера, Арэскае балота*; свк. *Kocizský potok, Katinsky kanál, Čierna skala, Čakanský jarok*. На практыцы значна часцей спосабам з выкарыстаннем дыферэнцуючай прыметы (2) карыстаюцца ўласна тапонімы, ці назвы больш значных і вялікіх аб'ектаў мясцовасці: рэк, азёр, населеных пунктаў. Да таго ж, калі ў больш аналітычнай мове тапонім звычайна змяшчае ў сваім складзе слова са значэннем 'балота', 'рака' і г.д., якое паказвае на географічны аб'ект, то ў сінтэтычных мовах субстантыўны кампанент уласнага імені часта «ўціскаюць» да дэрывацыйнай марфемы [20, с. 32]: пар. амер. *McCaslin* > *McCaslin Marsh, Bear Rock* > *Bear Rock Swamp*; бел. *Ціханаўскі Мох, крывы* + 'аб'ект' > *Крываль*; славацк. *Kamenný potok, Kokava* + 'аб'ект' > *Kokavka* – ці ўвогуле пазбаўляюцца ад яго: бел. *Паддворнае*; славацк. *Kamenný potok, Kokava* + 'аб'ект' > *Kokavka*. Як бачна з прыкладаў, географічныя апелятыў, які мы зафіксавалі ў якасці аднаасобнага выканаўцы ролю ўласнага імені (1), застаецца на этапе індывідуалізацыі. Праўда, тыпалогія славянскіх назваў трансфармуе некаторыя

імёны ў суфіксальныя і эліптаваныя адзінкі. Назвы, утвораныя на гэтым этапе ўспрымання, у гатовым выглядзе сустракаюцца на наступным.

Калі нават індывідуальная назва (2) не дазваляе дакладна ажыццявіць рэферэнцыю, суб'ект звяртаецца паўторна да катэгорыі прыметы (3). Такія выпадкі звычайна звязаны са звужэннем гарызонту погляду чалавека да двух (зрэдку болей) аб'ектаў у полі яго ўвагі: амер. *Greider Lake* > **Big Greider Lake**, *Eureka Channel* > *Eureka Lower Channel*, *Ahtanum Creek* > **North Fork Ahtanum Creek**; бел. *Брускае* > *Брускае 2*, *Каменка* > *Гарэлая Каменка*, *Малое* > *Малое Ніжняе*; славацк. *Jánošov potok* > *Jánošov dlhý potok*, *Jaseňok* > *Suchý Jaseňok*.

Змяненні ў самім аб'екце, як, зрэшты, і ў навакольным асяроддзі, патрабуюць перапрацоўкі моўных знакаў, якія гэтыя аб'екты і асяроддзе абазначаюць. Улік змяненняў адбываецца не адразу, бо суб'ект можа не заўважыць іх і працягваць па традыцыі называць аб'екты старой назвай: амер. *Gig Harbor*, *Oak Harbor* (залівы); бел. *Ржавы Луг*, *Свая Пушча* (балоты); славацк. *Kindisikova dolinka*, *Čierne blato* (рэкі). Падобная сітуацыя адбываецца таксама ў выпадках, калі нязначны для чалавека аб'ект называецца імем сумежнага, але больш значнага для арыентацыі ў прасторы аб'екта. Пры гэтым граматычны паказчык аб'екта ў такіх ўласных імёнах, прадстаўлены аналітычна геаграфічным апелятывам, сведчыць аб семантычным пераходзе, а само імя перастае суадносіцца з рэаліяй, на якую спасылаецца (гл. прыклады вышэй). Больш складаны (для фіксацыі даследчыкам) выпадак пераходу дэманструюць ідэнтычныя суфіксальныя і бязафіксныя імёны з рознымі рэферэнтамі, якія размешчаны ў непасрэднай блізкасці адзін ад аднаго: *Галубоўшчына* – уласная назва поля і сенажаці ў Мінскай вобласці, *Куль* – назва поля і леса на Гродзеншчыне. У гэтым выпадку вызначэнне першаснасці-другаснасці кожнага з імёнаў патрабуе дадатковых гістарычных і / або лінгвістычных пошукаў.

Адсутнасць непасрэдных або апасродкаваных указанняў на новы экстралінгвістычны статус аб'екта ў апісаных імёнах-копіях толькі пацвярджае меркаванне Б. Расэла, што «пазнаванне як фізіялагічная або псіхалагічная з'ява можа быць правільным ці няправільным» [21, с. 78]. Аднак такая сістэмная

«няправільнасць» з'яўляецца, бяспрэчна, значнай. Псіхолагі завуць яе *слепата да змянення*, якая часта «ўзнікае ва ўмовах, калі мы альбо не можам, альбо, у пэўным сэнсе, не хочам звярнуць на яго <аб'ект> ўвагу» [16, с. 324].

Выпадкі падобнай «слепаты» сведчаць аб перыферычным, фонавым статусе аб'екта, яго зменлівасці або незаўважнасці на фоне аб'ектаў, здольных вылучацца ў ландшафце і служыць арыенцірам. Размеркаванне аб'ектаў на фігуры і фон (Вундт, Найсэр і інш.), па звестках псіхолагаў, «вядзе да выдзялення вельмі грубай, але ўсё ж такі сувязнай рэпрэзентацыі аб'ектаў, ... лічыцца тыповай функцыяй перадувагі» [16, с. 291–292]. Магчымасць падзелу тапаб'ектаў на фігуры і фон даказвае нераўназначнасць успрымання розных відаў аб'ектаў і дае высновы, адрозныя ад структуралісцкіх.

Максімальна дакладная арыентацыя ў геаграфічнай прасторы і разам з тым поўная роўнасць імёнаў перад суб'ектам магчымы, але выключна штучным шляхам – праз указанне геаграфічных каардынатаў. Такой здольнасці звычайны чалавек не мае, таму выкарыстоўвае такія прыметы аб'ектаў, як назвы прадстаўнікоў флоры і фауны, навакольных аб'ектаў, колер вады, прыналежнасць і г.д.: амер. прозвішча *Allison* > *Allison Springs* 'крыніца Элісана', *Mosquito Creek* 'камар + рака', бел. *Лáxaўka* > *Лáxaўckaе*, *Ба́біна нiўka*, *Бéлы Лес*, славацк. *dolinka* 'далінка' > *Dolinka, vel'ky* 'вялікі' > *Vel'ky potok* і інш. Зніжэнне дакладнасці адлюстравання лакалізацыі аб'екта кампенсуецца даступнасцю сродка перадачы інфармацыі – натуральнай мовы. Апошняя ў сістэме імёнаў на геаграфічнай карце набывае своеасаблівы логікалінгвістычны выгляд. Па словах Б. Расэла, «калі яны <імёны> даюцца па нейкім прынцыпу, яны з'яўляюцца азначэннямі кропак у адносінах да пачатку каардынатаў і восяў ... Лічбы прыпісваюцца адвольна (адносна Грынвіцкага мерыдыяна)» [21, с. 90]. Правілы задання каардынатаў праз мову адметныя як ад геаграфічнай (меншымі дакладнасцю і лічбавай прадстаўленасцю), так і ад мовазнаўчых (большымі стандартызацыяй і спецыялізацыяй формаў імёнаў) сістэм. Асноўная заканамернасць ва ўзаемадзеянні элемента і сістэмы будзе такой: чым бліжэй імя да цэнтру тапасістэмы, тым у большай ступені яно

здольна задаваць пачатак каардынатаў. Перыферычны статус аб'екта вызначаецца апасродкаваным спосабам перадачы інфармацыі аб здольнасці імені арыентаваць ў прасторы, таму ў найбольшай ступені на ролю ядра падыдуць тыя імёны, якія арыентуюць праз уласныя прыметы (з іх пачалося параўнальна-гістарычнае вывучэнне тапонімаў). Ядзерныя імёны звычайна семантычна прасцей, знакава элементарней і не маюць патрэбы ў адсылцы да іншага аб'екту. Зрэшты, гістарычна ядро можа перажываць змены: калі на зары цывілізацый цэнтрам жыцця калектыву была рака [22, с. 23], то ў сучаснасці такую ролю, верагодна, выконвае населены пункт.

Такім чынам, улік аб'ектнасці павінен займаць вядучае месца ў тапанімным даследаванні. Гэта абумоўлена як дэнататыўным статусам уласных імёнаў, так і канструктыўным характарам чалавечага мыслення, для якога натуральна ўлічваць прыроду аб'екта, знаходзіць новае ў межах ужо вядомага і абапірацца пры гэтым на папярэдні вопыт, яго рэпрэзентацыі ў знаках і сувязь розных рэпрэзентацый у чалавечай свядомасці, на канец, утрымліваць і ўжываць схему натуральнага надзялення іменем у сваёй дзейнасці. Важнасць катэгорыі аб'екта пацвярджаецца дадзенымі філасофіі, логікі, семіётыкі, псіхалогіі.

ЛІТАРАТУРА

1. Теория и методика ономастических исследований / А.В. Суперанская [и др.]; отв. ред. А.П. Непокупный. – М.: Наука, 1986. – 256 с.

2. Болотов, В.И. К вопросу о значении имен собственных / В.И. Болотов // Восточнославянская ономастика: Исследования и материалы / Отв ред. А.В. Суперанская. – М.: Наука, 1972. – С. 333–345.

3. Смаль, Н.Р. Гідранімія і айканімія Пабужжа. Праблема ўзаемадзеяння: аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук: 10.02.01 / Н.Р. Смаль; АН Беларусі, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа. – Мінск, 1996. – 20 с.

4. Міцкевіч, В.У. Тапанімія “Рѣ визіи пущь и переходовъ звѣриныхъ въ бывшемъ Великомъ княжествѣ Литовскомъ...”: лексіка-семантычны і структурна-граматычны аспекты: аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук: 10.02.01 /

В.У. Міцкевіч; АН Беларусі, Ін-т мовы і літаратуры імя Я. Коласа і Я. Купалы. – Мінск, 2011. – 23 с.

5. Гуссерль, Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии / Э. Гуссерль // Язык и интеллект: сб. ст.: пер. с англ. и нем. / Сост. и вступ. ст. В.В.Петрова. – М.: Прогресс, 1995. – С. 14–94.

6. Березович, Е. Л. Русская ономастика на современном этапе: критические заметки / Е. Л. Березович // Известия РАН. Сер. лит. и яз. – 2001. – Т.60, № 6. – С. 34–46.

7. Есперсен, О. Философия грамматики / О. Есперсен. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1958. – 406 с.

8. Руденко, Д.И. Собственные имена в контексте современных теорий референции / Д.И. Руденко // Вопросы языкознания. – 1988. – № 3. – С. 55–68.

9. Пирс, Ч. С. Начала прагматизма / Ч.С. Пирс; пер. с англ., предисл. В.В. Кирющенко, М.В. Колопотина. – СПб.: Лаборатория метафизических исследований философского факультета СПбГУ; Алетейя, 2000. – 318 с.

10. Руднев, В.П. Словарь культуры XX века / В.П. Руднев. – М.: Аграф, 1997. – 384 с.

11. Канцельсон, С.Д. Содержание слова, значение и обозначение / С.Д. Канцельсон. – М.-Л.: Наука, 1965. – 110 с.

12. Лотман, Ю.М. Избранные статьи: в 3 т. / Ю.С. Лотман. – Таллинн: Александра, 1992–1993. – Т. 1 : Статьи по семиотике и типологии культуры / Ю. М. Лотман. – Таллинн: Александра, 1992. – 479 с.

13. Моррис, Ч. У. Основания теории знаков / Ч. У. Моррис // Семиотика Сост., вступ. ст. и общ. ред. Ю.С. Степанова.– М.: Радуга, 1983. – С. 37–89.

14. Копач, А.І. Практычныя аспекты рэалізацыі прынцыпаў тэорыі маўленчай дзейнасці ў тапанімным даследаванні / А.І. Копач // Вестник МГЛУ. Серия 1. Филология. № 3(82). – 2016. – С. 95–103.

15. Голев, Н. Д. Естественная номинация объектов природы собственными и нарицательными именами / Н. Д. Голев // Вопросы ономастики. – 1974. – № 8–9. – С. 88–97.

16. Величковский, Б.М. Когнитивная наука : Основы психологии познания в 2 т. – Т. 1 / Б.М. Величковский. — М.: Смысл : Издательский центр «Академия», 2006. – 448 с.

17. Выготский, Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский. – М.: Педагогика, 1991. – 480 с.

18. Выготский, Л. С. Психика, сознание, бессознательное / Л.С. Выготский // Собр. соч. : в 6 т. / Гл. ред. А. В. Запорожец. – М.: Педагогика, 1982–1984. – Т.1 : Вопросы теории и истории психологии / Под ред. А. Р. Лурия, М. Г. Ярошевского. – М.: Педагогика, 1982. – С. 132–148.

19. Пуанкаре, А. О науке: Пер. с фр. / А. Пуанкаре; под ред. Л.С. Понтрягина. – М.: Наука, 1990. – 736 с.

20. Rozwadowski, J.M. Słowotwórstwo i znaczenie wyrazów. Studium nad ich Podstawowymi Prawami / J.M. Rozwadowski // Wybór pism: w 3 t.. – . Naukowe, 1959–1961. – Т. III. zykoznawstwo ogolne – S. 21–95.

21. Рассел, Б. Человеческое познание, его сфера и границы / Б. Рассел. – Киев: Ника-Центр, Вист-С, 1997. – 560 с.

22. Березович, Е.Л. Русская топонимия в этнолингвистическом аспекте: автореф. дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.01 / Е.Л. Березович; Урал. гос. ун-т им. А.М.Горького. – Екатеринбург, 1999. – 39 с.